

ЛАНДШАФТНИЙ ДИЗАЙН СУЧАСНОГО ПРИРОДНОГО НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Гудак В. А., кандидат мистецтвознавства, приват-професор

Львівська національна академія мистецтв

Анотація. У статті розглядаються сучасні проблеми формування предметно-просторового середовища, як природного, так і міського, зокрема ландшафтного дизайну в його історично-пізнавальному аспекті гармонійних відносин людини з природою, створення й відродження культурно-естетичних і оздоровчих ландшафтно-архітектурних зон, парків на Україні, традицій народної культури, побуту і мистецтва з наголосом на основні чинники, які є сьогодні вкрай актуальні і потребують подальшого розвитку на рівні вимог часу.

Ключові слова: ландшафт, архітектура, мистецтво, парки, археологія, народні традиції.

Аннотация. Гудак В. А. Ландшафтный дизайн современной природной окружающей среды. В статье излагаются современные проблемы формирования предметно-пространственной среды, как природной, так и городской, в частности ландшафтного дизайна в его историко-познавательном значении, гармонических отношениях человека с природой, создании и возрождения культурно-эстетических и оздоровительных ландшафтно-архитектурных зон, парков на Украине, традиций народной культуры, быта и искусства с акцентом на основополагающие аспекты, являющиеся сегодня крайне необходимыми и требующее дальнейшего развития.

Ключевые слова: ландшафт, архитектура, искусство, парки, археология, народные традиции.

Annotation. Gudak V. A. On landscape design of contemporary natural environment. In the work are exposed some contemporary problems in formation of objective and spatial environment so natural as urban one, in particular there of landscape design in its historical and cognitive meanings as well as harmonious interrelation between human and nature, creation and recreation of cultural, aesthetical and resort landscape architectural zones and parks in Ukraine, traditions of folk culture, homestead life and art with accentuation put upon fundamental aspect now being extremely actual and asking further development.

Key words: landscape, architecture, art, parks, archeology, folk traditions.

Постановка проблеми. В історико-хронологічному аспекті архітектурно-художнє оформлення природного навколишнього середовища все ще перебуває в полі актуальності. Для України це є досить важливим, оскільки значна кількість аналогічних пам'яток в світлі вимог сучасної науки зобов'язує нас їх вивчати і більше того формувати нові перспективні культурно-мистецькі оазиси у вдячних для цього природних місцях. Це, безумовно, має велике культурно-виховне, побутово-господарське і навіть патріотичне значення. І цю проблему слід широко пропагувати, бо в ній криється звернення до нашої історії, народних звичаїв, традицій, відродження яких на сучасному етапі набуде нового позитивного культурно-мистецького імпульсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Даній проблематиці присвячені різноманітні публікації, що виявляють все нові цікаві питання, які згідно з вимогами часу необхідно вивчати. Це особливо помітно у матеріалах

конференцій та в наукових публікаціях останніх років, що загалом має позитивний вплив на розвиток теоретичної думки й діяльність митців та архітекторів.

Мета роботи: Виявити основні тенденції історії розвитку ландшафтного дизайну, садово-паркового господарства в Україні задля відновлення старих та створення нових аналогічних об'єктів із сучасним втіленням археологічних та історико-етнографічних традицій та надбань.

Виклад основного матеріалу. В наш складний час проблема культури мистецтва та особливо дизайнерської творчості все більше набуває особливої гостроти і актуальності. Справа в тому, що духовні цінності сформовані минулими віками стоять на порядку денному завдяки необхідності морально й естетично оздоровлювати середовище і найважливішу його клітину, людський організм, особливо його розумово-інтелектуальний механізм, який в залежності від територіально-географічних умов продукує і розвиває нові норми, правила і технології життєдіяльності людини, що в безперервному зв'язку тісно пов'язані із своїми етно-історичними витоками.

Культура і мистецтво, що захопили у своєму розвитку всі сфери людської діяльності, особливо її господарсько-побутову і політико-економічну частину, привели до життя дизайн, як відображення необхідності естетично реалізувати індустріальні технології, які в даний час постали і залишаються перед суспільством у планетарному масштабі. З часу свого виникнення дизайн зробив значний поступ у своєму розвитку, значно вплинув і, навіть, модифікував сучасну культуру та мистецтво, а іноді й поглинув їх, залишивши не лише їх недоторкані історико-етнічні витоки, ними живиться і мабуть в майбутньому буде живитиметься як непроминальною цінністю матеріально-духовної спадщини предків. І це все стосується усіх народів, націй і держав у різній ступені, яка визначається дещо запізненим розвитком мануфактури, згодом промисловості і всього індустріального циклу держави, суспільства. Це і сьогодні є помітним і позначається на подальшому розвитку дизайну в окремо взятій країні.

У нас крім економічних негараздів плідно розвивається теоретико-пошукова діяльність, що безумовно є надійною і перспективною опорою розвитку дизайну в усіх своїх можливих розгалуженнях, зокрема, що торкається вияву художньо-асоціативного сприйняття й розуміння землі, надр в художньо-естетичному вимірі, що добре розуміли наші предки [1, 2, 3].

В історико-хронологічному аспекті термін «дизайн» порівняно молодий, однак речі, предмети, твори, що мають безпосереднє вжиткове і господарсько-технічне призначення існують з глибокої давнини. Вони безумовно є окрасою середовища і несуть значний естетико-виховний вплив на формування людини, середовища. Крім цього ці витоки визначають науково-практичне становлення повноцінного гармонійного естетичного середовища й життєдіяльності людини, втілюючи в собі співвідношення краси і користі. Перша виступає як невід'ємна

від мистецтва, яке твориться інтелектуально-художнім, візуально-емоційним потенціалом, його відчуттям природи, дозвілля, а також внутрішніх процесів, обумовлених як суб'єктивними, так і об'єктивними факторами людського і суспільного буття. Друге – це безпосередній вжиток, застосування речі, його необхідність в побуті, господарській, економічній, політичній діяльності людини, суспільства. Ці два фактори спільно уособлюють органічне поєднання – цілісність, взаємозв'язок краси (емоційно-візуального) і користі (аналітично-філософського) аспектів, що в різних пропорційних співвідношеннях характерні для речей, предметів, творів дизайнерського характеру.

Культура, мистецтво, зокрема художньо оформлені речі, предмети, твори, об'єкти найрізноманітнішого призначення, їх естетичні особливості в органічному поєднанні з архітектурою (інтер'єр, екстер'єр, ландшафт) в наш час займають одну з провідних і історико-етнографічних, і навіть політико-виховних ролей в суспільстві. Досвід і практика фахівців у даній галузі сьогодні засвідчили, що нехтування протягом тривалого часу історією, духовністю, традиціями, обрядами, звичаями, національною скарбницею зумовили наявну сьогодні екологію культури, краси, моралі, поведінки, пам'яті, свідомості та ін.

Історія створення й естетична організація людиною природи навколишнього середовища, зокрема лісів, парків, скверів, садів, садіб, як державних, так і приватних, налічує тисячоліття і своїми витокami сягає єгипетської, вавилонської, ассирійської, китайської, японської та інших цивілізацій стародавнього світу. На початковому етапі архаїчної історії людина користувалася природою, частково її реформує для задоволення своїх незначних потреб. Тоді природа панувала над людиною. Однак людина розуміла необхідність її краси, морального і духовного спокою і благополуччя, навіть здоров'я при тісному з нею контакті. Первісна людина була частиною природи, її свідомим проявом і володіла набагато більше її якостями, вартостями, тоді як сучасна людина, можна сказати, цього позбавлена. В ті далекі часи людина вже створювала певні пристанища природного характеру, прототипи сучасного житла чи середовища для відпочинку, ритуалів, спілкування чи розваг.

Середньовіччя знаменне цілими каскадами садово-паркових пам'яток. Насамперед це створення зон відпочинку, прогулянок, влаштування ігор, забав тощо, які відбувалися надворі, під відкритим небом і вимагали відповідної організації естетичного середовища.

Розвиток виробничих відношень зумовив підпорядкування природи людині, яка не знаючи меж на сьогодні використовує природу проти самої природи, знищуючи її. І це привело до деградації й девальвації природних чинників. Сьогодні людина задумується над тими процесами, які вона втратила і які сьогодні визнані згубними.

На теренах України народні майстри своїми витворами виявили глибоко-національні уподобання у всебічній організації середовища, дозвілля, починаючи з палеоліту і зокрема неоліту [4, 5]. Все це обумовлене тим, що у

глибоку давнину в людини виникла потреба оздоблення себе, одяжі, речей хатнього господарства, ритуально-обрядового призначення. Проблемаам мистецтва культури, естетизації творів, об'єктів в тодішньому розумінні, які дійшли і до нас, надавалось особливого значення і воно було пов'язане з релігійно-магічним змістом. Відтоді культура і мистецтво, художні ремесла розвивались цілеспрямовано, послідовно і стабільно.

Тепер і у майбутньому була і залишається проблема формування предметно-просторового середовища людини.

У сучасних умовах особливо важливим є проникнення у безпосереднє оточення людини, краси і емоційності живої природи, збагачення її естетичними архітектурно-ландшафтними спорудами, будівлями, деталями, елементами та ін., розуміння предметно-просторового середовища, повага і вміння виявити естетико-архітектурні особливості ландшафту, вміння побачити в них красу, пластику, графіку, живописні засади. Все це повинно сприяти організації простору, середовища для людини. Це і на майбутнє залишається могутнім і перспективним резервом творчої діяльності фахівців.

Предметний світ людини надзвичайно різноманітний, особливо стосовно міст. Однак місто, як штучно організоване середовище, – багата ділянка зацікавлень і праці широкого кола фахівців. Внаслідок організованої людьми компактності воно завжди потребує для полегшення їх морально-психологічного життя певного послаблення, зменшення ритму, швидкостей, напруги міського життя. А одним із таких рятівників є мистецтво середовища. Адаже місту, звичайно, властивий рух, неспокійний шум. Тому тут слід створювати якнайбільш наближені до природи оазиси спокою, відпочинку. Звідси і започатковуються ландшафтні проблеми. Контакти людини з середовищем дуже мінливі, різноманітні та складні, навіть суперечливі. Хіба не тут саме частково заховані екологічні проблеми.

Ландшафтна архітектура визнана одним із провідних напрямів у галузі формування просторів для людської життєдіяльності практично в усіх її сферах, впливаючи на сутність, змістовність і красу дозвілля [6, с. 271]. Основними чинниками ландшафтної архітектури є жива природа, рослини, квіти, дерева, трави, кущі і загалом зелений килим території в їх зміні залежно від пір року. Навіть такі природні елементи, як каміння, земля, вода, дерева, рослини, квіти можуть набути мистецької значущості за умови співпраці архітектора з митцем.

Природа, як середовище, найчастіше індивідуальна. Справа згаданих фахівців – використовувати це якнайбільше з художньо-архітектурного блоку. Ландшафтна архітектура – це і досить старе, і разом з тим завжди нове мистецтво, яке по-новому організовується в залежності від часу, потреб, умов, художньо-технологічних можливостей. Тому в ній присутні певні самостійні напрямки. В літературі існує певна термінологія: ландшафтне планування, ландшафтна архітектура, ландшафтний дизайн. Тут слід взяти до уваги значний досвід наших вітчизняних і зарубіжних дизайнерів [7, с. 11, 13, 14].

Ландшафтний дизайн – це творча діяльність, спрямована на формування предметно-просторового середовища прийомами і засобами ландшафтної архітектури, художнього конструювання завдяки укладу, імпровізації деталей культурного ландшафту. І тому природне середовище необхідно так моделювати і «уміблювати» гармонійним співставленням природних і штучних рукотворних елементів, щоб отримати органічну невіддільну їх єдність, цілісність, гармонію. Повинні залучатись також і елементи національної естетики і мистецтва, які б взаємодіяли з національним пейзажним середовищем. Природне середовище треба організовувати так, щоб воно, крім інших ознак, властивостей, несло у собі наявну естетику як першочергову вартість. Загальне рішення, концепцію може організувати архітектор, а додати окремі вартості, себто завершити цю концепцію, йому можуть і повинні допомогти художники.

При роботі над ландшафтним оздобленням природного навколишнього середовища слід враховувати саме зміну місцевості в залежності від змін пір року. І як тут не згадати озеленення. Це та фізично-моральна і духовно-оздоровча аура, що сприяє психологічному здоров'ю людини. Озеленення природне чи штучне необхідне для садів, скверів, внутрішніх дворів можливо на балконах, дахах. На допомогу повинні прийти певні тематично-програмні установки щодо створення художньо-архітектурного середовища ландшафтного характеру. Потрібна тема, девіз, щоб уникнути одноманітного вирішення. Окремі елементи оздоблення середовища повинні бути взаємопов'язаними на підставі загального предметно-просторового плану-сценарію. Зв'язок же «об'єкт-середовище» буває прямим і зворотнім. Тут є зовнішнє і внутрішнє середовище, тобто зовнішнє оточення і внутрішнє стосовно конкретного обмеженого простору: місто, сквер, парк, житло тощо.

Для індивідуалізації обліку тих чи інших архітектурно-природних об'єктів середовища необхідне комплексне використання рельєфу землі, дерев, рослин, квітів, води, трави, малих форм. Рельєфний характер території місцевості з водоймами, річками, струмками, фонтаном на тлі чорноземних піщаних чи кам'янистих плям, форм відіграє велику роль при плануванні, проектуванні чи встановленні творів скульптури чи навіть комплексних ансамблів архітектурно-мистецького характеру. Таке органічне поєднання здатне створити благодатне здорове екологічне середовище з властивим йому натуралізмом, динамікою, таємничістю.

Х. Рентон – відомий англійський теоретик ландшафтного мистецтва стверджував, що вода – це око пейзажу. Необхідно воду, водойму, її береги, водне дзеркало подати як тло, тобто створити перспективу для композиційного прочитання пейзажу загалом. А якщо немає води, то слід її створити, тобто місця для неї, штучні водойми, декоративні басейни чи фонтани. Технічно це цілком можливе і воно дає чудові художні ефекти з водяних струменів. Особливу роль відіграє різнокольорове освітлення у вечірній та нічний часи. Вчений Л.

М. Тверський цілком слушно зауважує: «Об'єктом творчості ландшафтного архітектора повинна бути не окремо статична краса окремих видів, а прогулянка загалом – сюїта (чи вірніше, кілька сюїт), що наче кадри, послідовно сприймається, кожний з яких одержує своє значення у нерозривному зв'язку з попередніми і наступними» [8, с. 7, 9, 81].

Ландшафтні архітектори не стільки засвоюють зовнішні бачені вартості природи, її елементів, мотивів, як естетично їх виявляють: органічні взаємозв'язки між композиційними законами формоутворення і живою природою та архітектурними деталями. Цілеспрямоване використання закономірностей формоутворення в живій природі приводить до виявлення законів гармонії, дає в руки митців і архітекторів могутні естетичні засоби. Це безумовно стосується, як формування окремих елементів, так і ландшафтного оточення (природного чи створеного навіть урбанізованого). Можливі найрізноманітніші композиційні засоби, стани, які повинні знайти своє місце в органічному поєднанні архітектурних форм з середовищем.

Важливу роль відіграє людський фактор. Фахівці, особливо ті, що задіяні до формування художньо-архітектурного ландшафту, перебувають постійно у спілкуванні з природою, навколишнім середовищем задля поліпшення і збереження їх у руслі сучасних культурно-охоронних проблем. Комплексне естетичне формування середовища передбачає поліпшення проектування і будівництва рекреаційних об'єктів, удосконалення методики цілеспрямованого перетворення природних територій, підвищення ландшафтно-мистецької архітектурно-просторової цінності місць масового відпочинку, популяризації природоохоронних заходів. Чудово організовані в гармонійній єдності зразки природи і садово-паркового мистецтва справляють значний мистецький вплив на формування високих гуманістичних та патріотичних почувань людини. Парки культури і відпочинку вирішують і проблеми урбаністичної організації середовища. Національні парки повинні втілювати історико-етнографічну асоціативну інформацію віків і сучасності, розвитку та життя народу в багатьох його аспектах. Парк з усім втіленим в середовище мистецьким ансамблем реформованих видів природних пам'яток, об'єктів та мистецьких творів – це надзвичайно важливий вид пропагування історії, традиції, культури українського етносу серед гостей-туристів.

Ландшафтна архітектура – це багатий, широко плановий твір паркового мистецтва, джерело й естетизація цікавих природних різновидів предметно-просторового світу, іноді це рідкісне поєднання багатьох ландшафтно-кліматичних і лікувально-курортних зон, історико-культурних пам'яток громадсько-суспільних і навіть військово-політичних об'єктів, що зумовлює першочергове використання зелених, водних і приміських територій. Тут повинні бути залучені твори образотворчого та декоративно-вжиткового мистецтва. Особливу увагу слід звернути на ансамбль, синтез мистецтв, який природному навколишньому середовищу завжди надавав, надає і буде надавати особливого естетичного звучання.

Проблему синтезу мистецтв та їх зв'язку з природним чи урбаністичним середовищем слід всіляко збагачувати й урізноманітнювати композиційно-пластичними формами задля сучасного вдосконалення і формування предметного світу. Безумовно, що митці, ландшафтні дизайнери і архітектори в цій ділянці ще багато недопрацювали для подальшої гармонізації навколишнього середовища. Однак дослідницька робота в цьому напрямі ведеться [9]. Ландшафтний архітектор працює з живою природою, «витає» з неї захвану красу у всій своїй повноті. Допоміжну роль в цьому процесі відіграють будівельні матеріали [10, с. 140].

Ландшафтна архітектура завжди синтезувала у собі види матеріальної і художньої культури. Метою ж ландшафтної архітектури є формування відкритих просторів середовища, при якому функціональні й технічні сторони, незважаючи на всю їх важливість, займають підпорядковане місце. Головна роль залишається за естетичною першоосновою. Саме естетичні якості ландшафтних об'єктів визначають їх місце в системі загальнолюдських цінностей, виділяють їх із числа утилітарно-функціональних або технічних споруджень.

Надзвичайно важливу роль в житті сучасної людини відіграють природно-естетичні багатства навколишнього середовища. Необхідно бачити розуміти і відчувати їхню духовну значимість, художньо-естетичну закономірність сприйняття, розуміти органічну необхідність їх перетворення згідно етнопотреб населення. Сьогодні вкрай важливим є те, що природа для сучасного суспільства – це не лише господарсько-економічна категорія, а й профілактично-оздоровча, виховна, естетична, науково-дослідна. І проблеми ці в різних аспектах цікавлять дослідників [11].

Природно-ландшафтні, кліматичні, географічні, історико-етнографічні та суспільно-політичні передумови протягом тривалого часу суттєво спричинилися до більш виразного прояву в окремих країнах, не позбавлених спільних витоків етнічних, розгалужень, які в кінцевому підсумку чіткіше і яскравіше виявляють характер, психіку, уподобання, вірування, звичаї, обряди, традиції того чи іншого народу, народності, країни. Відтоді, очевидно, беруть початок етнографічні утворення, на базі яких виникло сьогодні таке актуальне історичне питання: створення-розвитку свого етносередовища у всіх проявах національної, матеріальної та духовної культури та її історико-хронологічному розвитку, що складає і до сьогодні чи не найважливішу проблему в царині національного відродження, розвитку багатьох народів, у тому числі й українців.

З точки зору сучасного дослідження садово-паркового дизайну заслуговують на увагу міркування Л. С. Шевченко про два рівні – емпіричний та теоретичний, які постійно переплітаються між собою. «Історичні садибно-паркові комплекси регіону були у свій час не лише взірцями вишуканої архітектурно-ландшафтної організації території, а й осередками культури, естетики, духовності українсько-російської інтелігенції, а отже – невідомою складовою української національної культури» [12, с. 174]. Треба зазначити й

такі глобальні проблеми, що садибно-паркове будівництво не обходилося, а формувалося на розвиткові народних мистецьких архітектурних традицій із залученням досягнень етнографічної науки.

Питання створення національного парку, як певної етносфери, не позбавленої яскраво виражених історичних традицій народу, в наш час набуває особливої гостроти з огляду на те, що за допомогою скарбниці народної, зокрема її мистецтва як складового елементу культури, можна і треба вирішувати актуальні питання як у сфері духовності, так і матеріальних вигод, оскільки зарубіжним туристам буде що оглянути. А їх наплив при функціонуванні таких парків у регіонах України принесе значні прибутки державі. Але спочатку держава повинна вкласти значні кошти в архітектурно-художнє оформлення, впорядкування свого середовища. Дослідження в цій діяльності ведеться [13] і потребує подальшого продовження, оскільки в Україні достатньо ще не вивчених аналогічних пам'яток, всебічний дослідницький матеріал про яких стане цінним науковим здобутком, що своїми вихідними позиціями сягне давніх народних першоджерел. А це, насамперед, така актуальна сьогодні проблема вивчення національних традицій, що мають безпосередній вплив на гармонійні взаємовідносини природи і суспільства, що було і залишається послідовним і стабільним фактором патріотично-виховної роботи серед населення [14].

Фахівці, які працюють у сфері ландшафтної архітектури, повинні в природі взяти до неухильної уваги всі її елементи, задля максимальної інженерно-технічної і художньо-естетичної виразності, чіткості, ясності переслідуючи мету їх композиційного укладу. І праця в цій діяльності колективу однодумців-фахівців може бути більш результативною, ніж праця в цій царині одного фахівця. Наголосимо, що проблема естетизації дозвілля, зокрема паркового середовища, як свідчить історія, міцно зберігає стабільну і послідовну актуальність [15, 16]. Вивчення історичного минулого й сучасного культурно-мистецького надбання формуватиме в населення і особливо молодого підростаючого покоління невмирущі й патріотичні-виховні аспекти художньо-естетичного сприйняття навколишнього середовища, природи, а значить рідних місць. Цим проблемам також присвячені дослідження, співзвучні вимоги сьогодення, які безумовно варті уваги і заслуговують подальшої пошукової праці.

Висновки, подальший напрямок дослідження. Загально визнано, що лише культура і мистецтво, що впливають і визначають історико-художні риси сучасного ландшафтного архітектуротворення, як і весь духовно-інтелектуальний потенціал народу, нації у своїх активних і перспективних благородних діях спроможні внести в наше морально і екологічно нездорове середовище нове життя, «друге дихання», мобілізувати внутрішні резерви для оздоровлення психологічного стану оточення, природи, навколишнього світу. Вони з історичних високо гуманістичних позицій здатні відновити, розвинути

і забезпечити стабільну гармонійність взаємозв'язку людини з довкіллям, позитивно вплинути на вирішення як сучасних екологічних, так і перспективних проблем взаємодії природи і суспільства.

З розвитком суспільства ця проблематика стає все актуальнішою і відіграє визначну роль у культурно-естетичних і промислово-господарських, зв'язках як підприємств, культурних і мистецьких установ, так і народів, і країн між собою в міжнародному масштабі.

Для створення ландшафтного середовища слід глибоко враховувати багатий досвід інших народів, країн, епох і напрямків і особливу увагу звернути на протоісторичні етнокоріння національної традиції. При створенні етнопарку необхідно митцям і архітекторам, дизайнерам і землевпорядникам консультуватись з археологами, краєзнавцями, мистецтвознавцями та дослідниками матеріально-духовної скарбниці тієї чи іншої місцевості краю, території, на якій споруджуватиметься та чи інша масштабна забудова ландшафтного характеру. Час зобов'язує створювати нове перспективне середовище з обов'язковим використанням історико-етнічних традицій, яке б втілювало й задовольняло духовні запити сучасника та свідчило б про його глибокі національно-мистецькі витоки.

Сьогодні з огляду на невинну трату давніх духовних й культурно-мистецьких надбань активізувався значний інтерес саме до вікової спадщини. Це є програмою багатьох міжнародних наукових конференцій, творчих зустрічей різноманітних діячів науки, культури, мистецтва, які справедливо вважають на необхідність сучасного розвитку духовних культурно-мистецьких надбань предків. Бо цей шлях є єдино можливим захистом і гарантією вживання перед прогресуючою в останні часи всеохоплюючою кризою планетарного масштабу.

Література:

1. Даниленко В. Я. Підручник «Дизайн» – Х.: ХДАДМ. – 2003. – 320 с.
2. Даниленко В. Я. Дизайн України у світовому контексті художньої проектно культури Монографія: – Х.: ХДАМ – «Колорит». – 2005. – с. 244; 244 с.л. – Бібліограф. – с. 227-239.
3. Кохан Н. М. Ленд-арт в Магрице – 9 лет. Особенности его произведений // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв – Х.: 2007. – № 4, с. 128-139.
4. Поділля /Аргюх Л. Ф. Балтушок В. Г., Болтарович З. Е. та ін. – К.: Вид-во НКЦ «Доля», 1994.
5. Фисун О. Світло храму (Кам'яна могила). Артанія. Альм. – Кн.: 2. – 1996.
6. Седак О. І. Семантика антропогенних ландшафтів як сучасний метод дизайну середовища //Реклама, дизайн в умовах глобалізації вищої освіти та інформаційної інтеграції: Зб. наук. праць. – К.:Ін-т реклами, 2004. – Вип. III. – с. 271-274.
7. Сычева А. В., Титова И. И. Ландшафтный дизайн. Эстетика деталей городской среды. – Мн.: Высш. шк. – 1984.
8. Горохов В. А., Лунц Л. Б. Парки мира. М.: Стройиздат. – 1985.
9. Гладун О. Дизайн як формотворчий чинник у сучасній системі синтезу мистецтв. // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – Х.: 2007, – №4, с. 3-12.
10. Косаревська Р. О., Седак О. І. Особливості підготовки сучасних фахівців з садово-паркового мистецтва ландшафтно архітектури та дизайну на основі семантики

- ландшафтної форми // Реклама, дизайн в умовах глобалізації вищої освіти та інформаційної інтеграції: Зб. наук. праць. – К.: Ін-т реклами, 2004. – Вип. III. – с. 140-141.
11. Збукарь А., Мироненко В., Гуманізація городської сфери в системі ландшафтно-реконструкції. К постановке проблемы // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв – Х.: 2007, – №4, с. 80-89.
 12. Шевченко Л. С. Методи дослідження садибно-паркового будівництва Полтавщини XVII – середини XIX // Дизайн–освіта 2007: Головні вектори розвитку вищої дизайнерської освіти в контексті Болонського процесу. Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції 25-27 квітня 2007. – Х.: 2007. – с. 174-177.
 13. Качемцева Л. В. Централізована організація архітектурно-проектної справи та її вплив на напрямки розвитку архітектури на Слобідській Україні (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.) // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – Х.: – 2007, – №4, с. 74-79.
 14. Гудак В. А. Вплив національних традицій на гармонійні взаємовідносини природи і суспільства // Питання соціоекології. Першої всеукраїнської конференції «Теоретичні та прикладні аспекти соціоекології (Львів, 7-11 жовт. 1996 р.). Т. 1. – Львів: 1996, с. 91.
 15. Гудак В. А. Естетизація формозабезпечення паркового середовища // Науковий вісник: Міські сади і парки: минуле сучасне і майбутнє / Збірник науково-технічних праць. – Львів;Укр. ДЛТУ. – 2001, вип. 11,5. – с. 51-55.
 16. Гудак В. А. Естетична організація садово-паркового середовища як культурно-екологічний фактор // Науковий вісник: Міські сади і парки; минуле, сучасне і майбутнє / Збірник науково-технічних праць. – Львів: Укр. ДЛТУ. – 2001, вип. 11,5. – с. 350-353.